

El léxicu mineru. Dalgunes cuestiones etimolóxiques / *Mining vocabulary. Some etymological matters*

LUCÍA CORTINA GARCÍA
UNIVERSIDÁ D'UVIÉU

RESUME: L'oxetivu d'esti trabayu ye averase al significáu de dalgunos de los términos emplegaos con más frecuencia na actividá minera asturiana ensin escaecer el so orixe, tanto de les pallabres patrimoniales como de les que son empréstanos d'otres llingües, como l'inglés y el francés. Veráse tamién en qué midida los términos que son patrimoniales s'esportaron a otres zones mineres de fuera de la rexón.

Pallabres clave: Minería, etimoloxía, empréstanos, patrimonial.

ABSTRACT: This paper aims to be an approach to the meaning of some of the words used in Asturian mining industry: the etymology of the patrimonial vocabulary; the origin of the words taken from other languages like English and French; and also of those that were exported from Asturias.

Key words: Mining industry, etymology, borrowings, patrimonial.

La minería, que güei pasa per ún de los períodos más críticos de la so hestoria, foi una de les principales actividaes económiques d'Asturies dende que nel sieglu XVIII varios ilustraos incidieren na riqueza del subsuelu. El carbón asturiano pertenec, fundamentalmente, a la variedá hullera, localizada en delles zones:

- Na cuenca d'El Nalón, nos conceyos de Llangréu, Samartín del Rei Aurelio y Llaviana.
- Na cuenca d'El Caudal, en Mieres, Figareo y nel valle de Turón; n'Ayer y en Riosa.
- Na cuenca de Teberga-Quirós, anexa a la zona central.
- Na cuenca d'El Narcea.
- Na cuenca de Tormaleo, n'Ibias.
- Nel Sur d'Avilés (Ferroñes).
- En Xixón (La Camocha).
- En Castrillón (n'Arnao, na costa).

La más rica y activa foi dende siempre la zona centru d'Asturies, d'u se sacó'l gruesu del léxicu que se verá nesti estudiu y que será comparáu col emplegáu

en zones pertenecientes a otres variedaes dialeutales del dominiu ástur, y de fuera d'él, como la vecina Lleón.

La mayoría de les pallabres que vamos comentar nun son patrimoniales. Empléguese na forma na qu'evolucionaron al asturianu, lo que fai qu'amuesen diferencies morfolóxicques y gráficques cola manera na que s'empleguen en zones mineres castellanofalantes. N'otros casos, hai delles pallabres que, nun siendo patrimoniales, sí que lo ye l'usu que se-yos da na rexón y concretamente nesti contestu mineru que nos ocupa. Otru grupu fórmenlu les pallabres que son dafechu patrimoniales. Nun quartu entraríen les emprestaes d'otres llingües, como l'inglés y, sobre too, el francés. La razón de que seya tan amplia la bayura de vocabulariu procedente d'estos dos países –sobre too Francia– débese al fechu de que, xunto con Alemaña, foren los iniciadores de la revolución industrial, lo que fizo que s'esportaren, dende ellos, non solo usos sinón tamién léxicu rellacionáu tanto cola ferramienta como colos llabores dientro'l pozu.

La pallabra *mina* designa tanto al sitiu d'onde se saca un mineral como al conxuntu d'instalaciones construyíes al rodiu d'él. Emplégase además pa nomar a la rampla d'estraición, asina como a l'actividá minera en xeneral, al llau de *minería* («La mina ye duro»). Coincide cola forma castellana y compártenla otres zones mineres de fuera d'Asturies ya inclusive de la Península. Corominas indica que l'orixe ta nel célticu MINA (mineral, como l'irlandés *méin*). Equí emplegóse dende mediaos del sieglu XVIII, coincidiendo col entamu d'estos trabayos, y llegó per conductu del francés *mine*.

El *castillete* ye ún de los elementos que compón el conxuntu mineru. Dáse-y esti nome a la torre de metal que despunta sobre'l pozu y onde ta la maquinaria que pon en funcionamientu la xaula. *Pozu*, pela so parte, ye la escavación propiamente dicha y tien l'orixe nel llatín PUTEUM. Respeuto a la forma en castellán, l'asturiana tien la desinencia propia de xéneru masculín en *-u*. Y l'abertura que lu comunica col exterior ye la *bocamina*, un compuestu resultante de la perda de la preposición *de* y que ye muncho reveladora no que cinca al so significáu. En principiu, podría pensase qu'esta última ye dafechu patrimonial, pola tendencia del asturianu a la perda de la preposición *de* en dalgunos sintagmes nos que s'amuesa un significáu de pertenencia a daqué (*la boca (de) la mina; el fíu (de) Xuan*). Pero nun ye asina. Esti procedimientu na formación concreta d'esti compuestu rexístrase tamién en zones castellanofalantes, como indica'l *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE)¹, y tamién s'emplega en mines d'América Llatina.

¹ Del DRAE, al que se fai referencia en delles ocasiones a lo llargo d'esti estudiu, consultóse fundamentalmente la so edición dixital (www.rae.es).

DIENTRO'L POZU

Llámase *galería* a los caminos horizontales dende los que se llega al mineral. D'esta pallabra desplica Corominas que ta tomada del baxu llatín GALILALEA ('atriu o claustru d'una ilesia'), que vien del nome de *Galilea*, rexón pagana de Palestina cola que se comparaba'l pórticu-galería de la ilesia, onde quedaba la xente por convertir, mientras que'l coru, u cantaben los monxos, comparábase con Xudea. La forma na que s'usa nes mines asturianas ye idéntica a la de les castellanofalantes.

Les galeríes van xuníes pela *rampla* (que tien la so correspondiente *bocarrampla*), un espaciu estrenchu d'unos 100 metros d'altura, ente una galería superior y otra inferior, onde se trabaya en *tayos*² escalonaos arrancando y esvaciando'l carbón de la capa (d'Andrés Díaz y d'Andrés Fernández 1997: 118). N'Asturies presenta una inclinación d'ente 30° y 80° pola disposición natural de les capes. Al llau de la forma *rampla* recuéyese tamién na minería asturiana la forma *rampa*, que coincide cola emplegada en castellán. L'orixe de dambes atopámoslu na voz francesa *rampe*. La forma *rampa* ye más asemeyada y en *rampla* dase una epéntesis de llíquida, que nesti casu nun se pue desplicar dende la etimoloxía, sinón dende l'anoloxía con pallabres nes que surde esa consonante sí etimolóxica (*escampar/escamplar*).

Na minería lleonesa, concretamente na de Llombera³, na comarca de Gordón, atopamos la pallabra *ramplón* (tamién con esa epéntesis consonántica) pa designar un avance en pendientes a 18° aproximao, postiáu con madera en forma de trapeciu que ta formáu por dos postes, un frenu y dos dobles. Tamién s'indica que'l frenu solía ser d'ocalitu y les dobles de pinu.

La yá mencionada *xaula* da nome a una plataforma que xube y baxa a los mineros al pozu. Ye otra de les pallabres importada dende'l francés *-jaole-*, que n'asturianu apaez adautada a la so fonoloxía con una solución fricativa prepalatal sorda al entamu, anque tamién se rexistra la voz castellana *jaula*, con una fricativa velar sorda qu'esta llingua nun tien.

Una pallabra que ye dafechu patrimonial y que nun se recueye en diccionarios castellanos ye *correndera*. L'orixe ta nel verbu llatinu CURRERE, del que surde esta voz, emplegada na mina con valor sustantivu, y que fai referencia

² *tayu* 'sitiu esautu d'ente los qu'hai escalonaos na rampla –que se numberen d'abaxo a arriba–, onde los picadores arranquen el carbón de la vena avanzando toos al empar'. Tamién s'estremen: el *tayu a nivel*, l'últimu d'una serie, el más cercanu a la galería superior y separáu d'ella por un macizu; y el *tayu a pozu*, qu'avanza per debaxo del pisu de la última galería del fondu. (d'Andrés Díaz y d'Andrés Fernández 1997: 133). L'orixe de la pallabra ta na voz llatina TALIAM (en rrellación con TALIARE), con palatalización centralizada dende bien ceo del grupu *-lj-*, y qu'en zones del occidente rexonal da una solución *tachu*.

³ Tola información sobre'l léxicu de les mines d'esta comarca lleonesa ta recoyíu de la páxina web de la organización «Llombera» (www.llombera.org); concretamente del apartáu «Glosariu».

al enclín d'estos caminos. Pero n'asturianu garra tamién otros significaos, dende los que se pue desplicar esti sentíu nel contestu mineru. Asina, tamién con valor sustantivu, la *correndera* ye la 'aición o efeutu de correr o andar de folixa'. Con valor axetivu, dizse de la persona aficionada a la folixa o a viaxar y andar d'un llau a otru. Tamién dende *correndera* surde la locución alverbial *a les correnderes*, que quier dicir 'andar mui rápido' o tamién 'andar con muncha priesa'.

Al puntu de la rampla onde se pica la vena'l carbón llámenlu los mineros *testeru*, que tamién pue facer referencia a la parte de la galería pela que s'avanza. L'orixe ta nel llatín TESTAM, al que se-y amiesta'l sufixu -ARIUM. N'asturianu caltién la desinencia en -u propia de los sustantivos masculinos, mientras qu'en castellán emplégase finada en -o, pero con idénticu significáu nel casu de la primera de les acepciones. Poro, según esto, podríamos dicir que la segunda amuesa un usu patrimonial.

P'asegurar los cuadros de la mina que sostienen les galeríes, empléguese *tresillones* o *embastonadures*. Dambes pallabres son patrimoniales, nun usándose en zones mineres de fuera de la rexón. *Embastonadura* ye un compuestu formáu dende *bastón*, pola forma d'estes pieces. No que cinca a *tresillón*, nel *Vocabulariu de la Minería de L.laciana y Degaña* (Murias Ibias 2000: 211-212) indícase que, al llau d'esta forma recuéyense tamién *transillón* y *trensillón* (con palatalización de la primer vocal átona, igual qu'en *tresillón*). El caltenimientu del grupu consonánticu /-ns-/ nestes dos últimes remite al verbu TRANSIRE, lo que tien sentíu yá qu'esta pieza pasa d'un cuadru a otru. El sustantivu fórmase amestando-y el complexu sufixal -illón, que comparten les tres variantes mencionaes. El casu de simplificación del grupu consonánticu y el zarramientu de l'átona ye idénticu a otres pallabres del asturianu que comparten el so étimu, como *trespasar*, *trespapelar* o *trespiés*.

Asemeyada ye la función de los *travesañes*, unos bastones de menor tamañu que los anteriores y que van colocaos enriba d'otros más gordos o *piquetes*. El *Vocabulariu Asturianu de la Mina* de Manuel d'Andrés Fernández y Ramón d'Andrés (1997: 92) recueye tamién la forma *mixuelos*. Mientres que la primera s'emplega tamién en castellán, ye especialmente interesante esta segunda, dafechu patrimonial, pero con una etimoloxía difícil d'alcontrar. García Arias opina que, debío a que na mina pinga agua continuamente, *mixuelu* pue ser el masculín formáu dende *mixuela*, que ye la gota que cai de les ñarices («Píngate la mixuela»). Esti femenín, según desplica, «pue ser un deverbal del participiu fuerte serondu MEIARE ('mexar'), cola amestadura d'un sufixu diminutivu; a lo meyor *MEIOLA 'mexona' ('que mexa poco a poco')». Nun hai constancia del usu de la pallabra nin fuera de la rexón nin tampoco nos conceyos suroccidentales.

FERRAMIENTES MINERES

Hasta bien entráu'l sieglu XX, los mineros llevaben una *llámpara* p'allumar nel interior de la mina que funcionaba con gasolina o bencina, sustituyida güei por un cascu cola lluz llétrico incorporao. *Llámpara* ye cuasi la mesma forma usada en zones castellanes, pero ensin la palatalización propia de la /l-/ llatina que presenta l'asturianu. Una de les partes que la componíen yera'l *chisqueru* (*chisqueiru* en variantes occidentales, *chisquero* en castellán) (DGLA). Ye un mecheru, anque aplicao al contestu mineru garra un significáu un poco más concretu, refiriéndose al mecanismu d'encendíu de la llámpara de seguridá de la mina. Tien l'aniciu na voz onomatopéyica *chiscar*, qu'amás del significáu que comparte col castellán de 'encender un fueu', n'asturianu tamién tien significaos como 'moyar con gotes que salten, con chorros que s'aventen', 'llanzar arena seco al correr, al xugar' 'meter a daqué nel agua de sópitu' (DALLA).

El *trole*, que remite a la revolución industrial y les voces inglesa y francesa *trolley bus* y *trolleybus*, respetivamente, ye otru de los empréstamos léxicos. Tanto en castellán como n'asturianu emplégase la forma abreviada *trole*, con una llíquida lateral, yá qu'asina se pronuncia nes llingües enantes citaes. Con ella denomábase al cable tendíu n'alto, del que toma la lletricidá'l tranvía o'l trolebús, pero tamién a la máquina tractora del tren mineru. Col mesmu referente úsase nes mines asturianas otru empréstatu, nesti casu del inglés: *gremba* (yera la marca comercial de la máquina, construyida en Gran Bretaña). Nun ta recoyida nin nel DALLA nin nel DRAE. Sí nel *Vocabulariu asturianu de la mina* (d'Andrés Díaz y d'Andrés Fernández 1997: 73) y nel *Vocabulariu de la minería de L.laciana y Degaña*, onde s'indica que s'emplega na «Minero-Siderúrgica de Ponferrada» (Murias Ibias 2000: 128).

De la inventiva de los mineros surde *escuadratayos*, un compuestu del verbu *escuadrar* y el sustantivu plural *tayos*, pa nomar un preséu que nun esiste, una ferramienta imaxinaria o de broma pa rise de los novatos, mandándo-yos dir a busca y carretala. Normalmente yera daqué enforma pesao. Nun apaez recoyida nel *Vocabulariu de L.laciana y Degaña*. Quiciabes tenga l'orixe nes mines del centru rexonal, pues apaez recoyida nel *Vocabulario de la Minería de los Concejos de Langreo y Siero* y nel *Diccionario Minero-Astur*, de César Rubín.

L'*hachu* ye otra de les ferramientes usaes polos mineros. La distinción de tamañu por xéneru que se da n'asturianu *-hachu* más pequeñu qu'*hacha*— tamién se da con esti exemplu concretu en castellán. Asina, en vocabularios mineros como'l mencionáu de Llombera, apaez la forma *hacho*, que recueye tamién el DRAE. Corominas diz que *hacha* documéntase dende mediaos del sieglu XIII y que vien del francés *hache*, y esta del fráncico *HAPPJIA (1961).

El *martiellu*, compuestu d'un mangu y una pieza de fierro, ye un utensiliu col que se cuto y, lo mesmo que l'*hachu*, nun tien un usu esclusivu nel contestu mi-

neru. Frente al *martillo* castellán, n'asturianu tenemos esta forma con diptongación dende'l sufixu llatinu -ĒLLUM, cola diptongación de la tónica curtia y el resultáu palatal llateral de la xeminada intevocálica /-ll-/ llatina. García Arias recueye tamién nel so DGLA⁴, asoleyáu nel diariu *La Nueva España*, la forma *martiyu* (nesti casu con un sufixu llatinu -ĪCULUM), forma dende la que se pue dar una perda de la palatal central en contautu con una vocal palatal, de lo que resulta la forma *martíu*, rexistrada nel conceyu de Bimenes; o *martichu*, onde'l resultáu palatal pal grupu secundariu /-k'l-/ , después de la perda de la vocal postónica, ye una africada prepalatal sorda, como se recueye nel conceyu de Teberga.

DELLOS OFICIOS

Ún de los trabayos más frecuentes nel pozu ye'l de *picador*, términu que ye común a toles zones mineres, incluso a les de fuera del dominiu ástur. Nos conceyos del centru de la rexón ye frecuente la perda na fala de la consonante sonora: *picaor*. Pero, al llau d'esta forma emplegada pa designar al obreru que s'encarga d'arrancar el mineral con un picu (como indica la pallabra derivada dende *picolpicu* a la que se-y amestó un sufixu productivu *-ador* < -ATOREM), apaez otra que ye esclusiva de la minería asturiana: *rampleru*, formada dende *rampla* con un sufixu *-eru* < -ARIUM, y emplegada pa referise al obreru qu'ayuda al picador precisamente nesta parte de la mina.

El qu'*entiba* –esto ye, qu'apuntala, refuercia con madera y tables les galerías pa evitar el fundimientu– ye l'*entibador*. Ye idéntica a la forma en castellán, anque nos conceyos centrales d'Asturies asocede lo mesmo que con *picador*, ye frecuente na fala la perda de la [-d-], de lo que resulta la forma *entibaor*. El so aniciu ta nel llatín INSTIPARE 'compactar', cola xuntura, como se dixo arriba, d'un sufixu -ATOREM > *-ador*.

Volqueteru designa al mineru encargáu de los *volquetes*, que son los vagones con caxa que basculen de llau (d'Andrés Díaz y d'Andrés Fernández 1997: 148). En castellán atopamos la voz *volquete* con idénticu significáu y col orixe nel verbu *volcar*, del llatín vulgar *VOLVICARE compuestu dende *volvere*, y cola amestanza del sufixu *-eru* < -ARIUM pa llegar a *volqueteru*. En L.laciana y Degaña ta rexistrada la forma *volquete* al llau de *voquete* (Murias Ibias 2000: 218-219), con perda de la llíquida; pero non *volqueteru* o *volquetero* que, pela contra, sí qu'apaez nel DRAE, referida al oficiu rellacionáu con estos vagones.

La persona qu'apurra madera cuando se ta en tira ye l'*apurridor* o l'*apurridora*. El fechu de qu'apaeza tamién en feménin ye niciu de que ye ún de los llabores que tamién desempeñaben les muyeres. Fórmase dende'l verbu *apurrir*,

⁴ Consultóse la edición dixital, en mas.lne.es/diccionario.

emplegáu en dellos contestos n'asturianu, non solo nel mineru, y que significa 'da-y a dalguién daqué', 'llevar a dalguién a un sitiu' y 'golpiar'. L'orixe ta nel llatín PORRIGERE, con una prótesis vocálica p'algamar la forma *apurris* y una perda de la velar sonora intervocálica. El DRAE recueye'l verbu *apurris* indicando que ye propiu d'Asturies y Cantabria y que significa «alcanzar algo y darlo a algién». Poro, ye una de les pallabres patrimoniales. Dende'l verbu fórmase l'oficiu amestándoy el sufixu *-ador*, *-adora* < -ATOREM, -ATORA, con sonorización de /-t-/.

Al llau de la forma yá vista *rampleru*, emplegóse otra que trescendió dende l'ámbitu mineru col significáu de 'neñu': *guah.e*. Murias Ibias (2006) propón pa *guah.e* un aniciu nel inglés *washing*, pallabra cola que se denomaba a los trabayadores más mozos de la mina –d'entre 10 y 14 años– pol llabor que facíen llavando'l carbón. Una vegada que'l so usu entamó a xeneralizase dientro'l pozu, la pallabra pasó tamién a designar a los ayudantes del picador.

Murias Ibias indica que *guah.e* ye, polo tanto, una pallabra propia de les zones mineres asturianas, como amuesen delles monografíes dialeutales; y opónla a *guaxe*, rexistrada en zones non mineres. Esta segunda voz, aunque tamién se refier a un neñu, ye una especie d'ultracorreición de la castellana *guaje*, que, según el DRAE, tien dos acepciones: 'neñu' y 'árbol', con orixe nes voces amerindies *guajalote* ('fatu') y *uaxin* ('árbol'), respetivamente.

Nel ámbitu mineru la voz *guah.e* que s'emplegó nos pozos asturianos, esporatóse a otres zones. Ye'l casu de Lleón, onde ta rexistrada nel yá mencionáu glosariu de les mines de Llombera, na comarca de Gordón, grafiada con «j» y como un sinónimu de *pinche* (el nuesu *rampleru*).

El *barrenista* ye l'obreru que trabaya cola *barrena*, esto ye, que fura o afuraca con esta ferramienta. Mientres que *barrena* nun ye patrimonial, la formación del oficiu cola xuntura del sufixu productivu *-ista* podría dicise que sí. En castellán, el sufixu que se-y amiesta ye *-ero* (*barrenero*). Nel glosariu de la minería de Llombera, sí que se recueye esta forma *barrenista*, quiciabes empréstamu del asturianu pola cercanía.

N'algunos pozos asturianos distínguese al *vixilante*, encargáu de dirixir y controlar les obres y emplegada en zones castellanofalantes con una fricativa velar sonora /-x-/ (*vigilante*), d'otru de categoría inferior, ayudante del primeru y encargáu d'un número menor d'obreros, que desempeñen trabayos de menor importancia: el *pifaniu*. Esti términu recuéyese nel yá mencionáu *Vocabulariu asturianu de la mina* (Andrés Díaz y Andrés Fernández: 106), onde s'indica que tamién s'usa'l términu fináu en *-o* (*pifanio*), y nel DGLA de García Arias. La pallabra rellaciónase con un nome propiu *Epifaniu*, *-o* con aféresis de la vocal inicial yá dende l'antropónimu (*Pifaniu*, *-o*). Posiblemente se deba a que fuere'l cargu d'un paisanu llamáu asina y dende ehí pasó a dar nome a esti llabor. Pero'l

fechu de que nun apaeza en diccionarios mineros sacante los de los conceyos centrales y que tamién dalgunos mineros consultaos de la cuenca del Nalón nun conozan la pallabra, pue ser niciu de que'l so usu fore reducíu y quiciabes nun trescendiera más allá de dellos pozos cercanos.

Cuando la mina ye pequeña recibe'l nome de *chamizu* y el *chamiceru* ye l'obreru que la explota o trabaya. El DRAE recueye *chamizo*, desplicando que l'orixe ta nel gallegu-portugués *chamiça*, d'u surge *chamiza*, orixinaria de la forma masculina, y que tien dos aceiciones: «hierba silvestre y medicinal» y «leña menuda que sirve para los hornos». Pero, a diferencia d'otros diccionarios yá mencionaos y especializaos na minería asturiana, asina como en L.laciana y Degaña, nun reconoz *chamiceru* como una profesión, indicando namái que ye «lo perteneciente o relativo al chamizo», «el lugar donde abunda la chamiza (leña menuda)» o «un pedazo de monte que, habiéndose quemado, tiene la leña sin hojas ni corteza y muy negra del fuego».

En rrellación con *llámpara* ta'l términu *llampisteru*, pallabra cola que se designa al obreru encargáu de la so reparación. Igual que'l sustantivu dende'l que se forma, presenta palatalización de la llíquida inicial, frente a la forma castellana *lámpara* + sufixu > *lamparero*. *Lampistero* ta recoyida nel DRAE, pero dende ella remítense a *lamparero*.

Otru de los llabores mineros ye'l de *postidor*, el que pon refuerzu de pieces de madera pa evitar que funda la rampla. La pallabra fórmase dende'l sustantivu *poste* (que designa les citaes pieces), y que vien del llatín *POSTIS*, -E. Dende ella surden el verbu *postiar* y el citáu *postidor*, amestando al sustantivu el sufixu *-ador* < -ATOREM.

Lo llamativo de dambes voces ye'l zarramientu de la -e- n'asturianu, pa evitar l'hiatu, frente a les castellanos *postear* y *posteador*, que son les que se rexistren, por exemplu, en L.laciana y Degaña. Posiblemente teamos ante un usu patrimonial no que cinca al so emplegu nel ámbitu mineru, yá que *postear* en castellán ye, según el DRAE, una voz emplegada en Méxicu y El Salvador pa referise a l'aición de meter los postes d'un cercáu.

AICIONES DIENTRO'L POZU

Una de les más frecuentes nes mines ye la d' *abarrenar* o *barrenar*, que ye 'abrir furacos con una *barrena*', utensiliu dende'l que surge'l verbu. N'asturianu emplégense les dos formes enantes citaes, con prótesis vocálica y ensin ella, mientres qu'en castellán indícase que la primera ta en desusu. No que cinca al orixe de *barrena*, la RAE indica que, siendo esti inciertu, pue tar na voz llatina *VERUINA*.

Ún de los casos d'esportación, y non solo dientro'l contestu mineru, ye'l del sustantivu *argayu* (adautáu con -o en castellán), dende'l que se forma'l verbu *ar-*

gayar. Significa ‘cayer abaxo esfaciéndose’l muru, el tayu, etc.’ (d’ Andrés Díaz y d’ Andrés Fernández 1997: 16). El DRAE indica que la pallabra vien del francés *hargant*, d’ orixe desconocíu y usada pa referise a una prenda de pañu qu’ usaben los relixosos de Santu Domingu. García Arias (2005: 190-191) indica de *argayar* (o *argaxar*) que na catedral de Lleón ta yá documentada nel sieglu XI la pallabra *argagio*. Y remite a Corominas, que diz que *arga-* ye términu prerromanu, quiciabes célticu, y que ta emparentáu con términos presentes en griegu y nel llatín ARGILLA. Tamién indica García Arias d’ esta pallabra d’ orixe duldosu que’l catalán de güei tien un términu con idénticu entamu: *argall* (qu’ alterna con *xaragall*), y col significáu de ‘regueru’.

Al llau d’ esta emplégase otra de significáu similar: *derrabar*. El sustantivu, *derrabe*, fai referencia a un derrumbamientu no fondero la mina y tamién s’ emplega en castellán con idénticu significáu. No que cinca al verbu, *derrabar* ye, fuera del dominiu llingüísticu ástur, ‘quita-y el rabu a un animal’. Poro, podíamos pensar que’l verbu con esa acepción concreta paecida a *argayar* sí que sería patrimonial. Nun ye esclusivu de los conceyos centrales, rexistrándose tamién nel conceyu de Degaña y nel norte de Lleón, en L.laciana. Pol significáu que garra nel contestu mineru, ye más lóxico rellacionalu col verbu llatínu RAPERE ‘llevar con fuercia, arrastrar’.

Furar significa ‘afuracar cola barrena’. Sería, polo tanto, sinónimu de *barrenar* ~ *abarrenar*. L’ orixe d’ esta pallabra atopámoslu nel llatín FORARE, d’ u surdiría’l verbu *forar*. Según desplica García Arias (2003: 152), el resultáu *furar* con vocal zarrada dende’l llatín FORARE débese a un desplazamientu acentual que convierte la /o/ en vocal átona y, polo tanto, más inestable y con posibilidá de zarrase un grau, como ye’l casu. Dende’l verbu *furar* formaríase dempués el participiu fuerte, llueu nominalizáu *furu* (que nun ye un casu de metafonía por /-u/ como pudiéremos pensar). La forma castellana nun caltién la /f-/ llatina. Nun hai un *horar* nin *hurar* (col zarramientu vocálicu del asturianu), sinón *horadar*, formáu dende’l sustantivu *horado* (< FORATUS).

Cuando una postiadura mal fecha nun ofrez seguranza llámase-y *leré*. Nun apaez nin nel *Vocabulariu mineru de L.laciana* y *Degaña* nin en diccionarios castellanos. García Arias recueye nel so *Diccionariu*, además d’ esta acepción, la de ‘folixa’. *Leré* asociámosla al ámbitu musical, a una voz onomatopéyica que remite a coros o tarareos. Poro, si s’ emplega tamién col significáu de folixa, suponemos que la so utilización col significáu de trabayu deficiente dientro la mina débese al deséu d’ espresar que la postiadura foi fecha ensin interés, a lo xole.

El trabayu de mineru ye especialmente peligrosu. Como resultes d’ una postiadura mal fecha o *leré*, o por un derrabe provocáu por otres causes, los obreros *mánquense*. Dende’l verbu *mancar* o *mancase* (col incrementu reflexivu), surde’l sustantivu *mancadura* (*mancaúra* en zones con tendencia a la perda de [-d-]).

El fechu de qu'apaeza namái en dalgunos vocabularios mineros débese a que l'usu nun ye esclusivu d'esti ámbitu, sinón que ye abondo emplegada en tol dominiu llingüísticu ástur en cualquier contestu. Podíemos pensar que ye patrimonial, pero en realidá'l DRAE tamién recueye l'acepción de 'lastimar', usu que Corominas diz que se documenta dende 1613. Anque la primera qu'apaez nel DRAE ye dalgo más concreta y tien l'orixe nel axetivu '*manco*', refiriéndose a firries nes manes o otros miembros que fai imposible usalos. Nel contestu estrictamente mineru, tamién la recueye la organización Llombera enantes mencionada como pallabra d'usu frecuente nes mines lleoneses pa referise a l'aición de llastimase un mineru. L'orixe ta nel llatín EMANCARE (GHLA 245), asina que la forma que tenemos güei caltién el grupu consonánticu llatinu, pero presenta aféresis de la vocal inicial.

LA VISTIMIENTA

A lo llargo del sieglu pasáu, la vistimienta de los mineros evolucionó enforma en favor de la comodidá y tamién la seguridá. Los primeros mineros llevaben na cabeza una *boína* (o *boina*), pallabra d'orixe vascu pa designar una gorra achaplada y ensin visera, fecha de pañu. Pa protexer meyor la tiesta, aproximadamente a mediaos del sieglu pasáu, foi sustituyida por un cascu que, al llevar la lluz incorporao –y funcionando con un xenerador que los trabayadores lleven nel cintu–, permitió a los mineros desprendese de la llámpara de seguridá que, como diximos, funcionaba con bencina o gasolina.

La vistimienta orixinaria componíase d'un *bombachu* o *bombachos* que, anque ye'l nome d'un tipu de pantalón zarráu per baxo y con forma abombada, en plural y nos trabayos mineros designaba'l conxuntu completu de prendas, qu'incluyíen los pantalones y la chaqueta. Dambos foron sustituyíos pol *monu* o *mono*, que ye una prenda de vestir enteriza y usada en dellos trabayos pa evitar manchar la ropa del obreru. Ye llamativu'l fechu de que, incluso los mineros que son asturianofalantes dafechu, finen esta pallabra en *-o*. Pue debese al fechu de que, inconscientemente, la consideren una especie de prefixu, al apaecer formando compuestu en pallabres que tienen esi sentíu de daqué único. Según esto, taríemos nel mesmu casu que nos ufren pallabres apocopaes como *moto*, *radio* o *metro*. L'orixe nel griegu MONO-, como indica la RAE y que diz que'l significáu ye'l de «uno solo», axústase a la morfoloxía de la prenda. Ensin embargo, el DRAE conseña que l'orixe d'esti traxe enterizu –como'l de delles acepciones de la pallabra– ye una haploloxía (o perda d'una sílaba similar a otra contigua na mesma pallabra) de *maimón*, que tien el so aniciu del árabe clásicu MAYMUN.

Remataben el conxuntu les *madreñes* (en Lleón *madreñas*, igual qu'en zones de plurales en *-as* del dominiu llingüísticu ástur). A mediaos del XX sustituyéronse poles *chiruques* (*botas chirucas* o *chirucas*, en Lleón y en zones de *-as*). Lo mesmo que la yá citada *gremba*, garren el nome de la marca de fabricación.

BIBLIOGRAFÍA

- ACADEMIA DE LA LINGUA ASTURIANA (2000): *Diccionariu de la llingua asturiana* (DALLA). Uviéu, ALLA.
- ANDRÉS, Ramón d' & Manuel d' ANDRÉS (1997): *Vocabulariu asturianu de la mina*. Xixón, Alborá Llibros.
- COROMINAS, J. (1961): *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*. Madrid, Gredos.
- GARCÍA ARIAS, Xosé Lluis (2003): *Gramática histórica de la lengua asturiana* (GHLA). Uviéu, ALLA.
- (2002-2004): *Diccionario General de la Lengua Asturiana* (DGLA). Uviéu, Prensa Asturiana/La Nueva España.
 - (2005): *Toponimia asturiana. El porqué de los nombres de nuestros pueblos*. Uviéu, Ed. Prensa Asturiana/La Nueva España.
- MURIAS IBIAS, Armando (2000): *Vocabulario de la minería: L.laciana y Degaña*. Uviéu, ALLA.
- (2006): «Anglicismos nel vocabulariu mineru. Dalgunes notes», en *Lletres Asturianas* 93: 51-58.
- RIVAS, J. (1936): *Vocabulario de la minería de los concejos de Langreo y Siero*. La Felguera, Imprenta La Torre, 1936. [Recoyú y adautáu por L. Novo Mier en *Diccionario Xeneral de la Llingua Asturiana*. Xixón, Asturlibros, 1979].
- RUBÍN, César (1985): *Diccionario miero-astur*. Uviéu, La Cruz. [Asoleyáu enantes en BIDEA 103 (1981): 377-502].
- SANTULLANO, Gabriel (1978): *Historia de la minería asturiana*. Salinas, Ayalga.

WEBGRAFÍA

- <http://mas.lne.es/diccionario/>
- <http://www.academiadelalingua.com/diccionariu/index.php>
- <http://www.lombera.org/secciones/04mineria/05vocabulario.html>
- <http://www.rae.es/drae>